

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

ОБҐРУНТУВАННЯ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ СУТНОСТІ ТА СКЛАДОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто підходи до визначення сутності та змістового наповнення категорії «економічний потенціал підприємства», що пропонуються різними дослідниками. На цій основі виявлено та систематизовано одиничні та комплексні підходи до його сутності. Доведено, що економічна сутність категорії «економічний потенціал підприємства» проявляється через умови його функціонування, на які накладають відбитки наявні ресурси та виробничі потужності, стратегічні можливості розвитку та зростання ефективності господарювання підприємства, цільові установки, організаційно-управлінські особливості функціонування підприємства як системи тощо. Обґрунтовано визначення економічного потенціалу підприємства. Узагальнено класифікацію видів економічного потенціалу підприємства. Сформовано уявлення про структуру складових елементів, що входять до складу економічного потенціалу підприємства. Визначено, що найбільш типовими складовими є: виробничий, фінансовий, трудовий, управлінський, інноваційний, маркетинговий, організаційний, інвестиційний, ресурсний, технологічний, інтелектуальний, науково-технічний та ін.

Ключові слова: потенціал; економічний потенціал; види економічного потенціалу; підходи; класифікація економічного потенціалу.

Постановка проблеми. Забезпечення ефективності діяльності підприємства та підвищення рівня його конкурентоспроможності в сучасних умовах неможливе без нарощення його економічного потенціалу. Останній уособлює у собі, з одного боку, наявні у підприємства резерви та ресурси, а з іншого – можливості їх використання в своїй господарській діяльності задля забезпечення та максимізації прибутку. При цьому в наукових колах вже тривалий час точаться суперечки стосовно того, які компоненти входять до складу економічного потенціалу, адже саме через них проявляється економічний зміст цієї категорії. Відповідно, постає питання більш

глибокого визначення змістового наповнення економічного потенціалу, чому і присвячене дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визначення сутності, змістового наповнення та класифікації видів економічного потенціалу досить широко представлені на сторінках вітчизняних та зарубіжних публікацій.

Зокрема, серед зарубіжних дослідників можна відзначити наукові здобутки таких фахівців, як: І. Ансофф, Е. Берндт, Г. Генеска, З. Герковіц, Дж. Грінвуд, І. Йохансен, Дж. Кротті, К. Куросава, Дж. Моррісон, М. Портер, Б. Райан, Дж. Робінсон, С. Саарі, Дж. Свенн, М. Стейнер, С. Стрейндж, К. Хартманн, Г. Хоффман, Р. Шепард та ін.

У частині вітчизняних наукових праць в частині сутності та складових економічного потенціалу варто відзначити роботи таких фахівців, як: О. Анісімова, О. Балацький, Б. Бачевський, О. Безручко, О. Величко, М. Войнаренко, А. Воронкова, О. Григораш, О. Добикіна, Ю. Донець, Ф. Євдокімов, О. Живолуга, Н. Краснокутська, Н. Крихівська, М. Лагун, Є. Лапін, Д. Максименко, О. Маслак, О. Осауленко, С. Плотницька, О. Решетняк, І. Рєпіна, Л. Скоробагата, А. Турило, Н. Шкроміда, Н. Шура та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. З урахуванням наявності такої значної кількості наукових публікацій виникає потребу у систематизації існуючих наукових підходів до визначення видів економічного потенціалу та його змістового наповнення в частині складових елементів економічного потенціалу.

Метою дослідження статті є вивчення теоретико-методичних положень до формування сутності, змістового наповнення та класифікації видів економічного потенціалу підприємства в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Звернення до теоретичних основ дослідження сутності економічного потенціалу підприємств дозволило уточнити економічну сутність даного поняття. Нами було проаналізовано близько 50 визначень різних дослідників (як зарубіжних, так і вітчизняних) та встановлено, що є низка ключових моментів, які частіше за все ураховуються дослідниками при визначенні економічного потенціалу підприємства, зокрема:

- сукупність наявних та використовуваних ресурсів (ресурсний підхід);
- результативність діяльності підприємства на основі орієнтації на отримання бажаних результатів (результативний);
- сукупність управлінських функцій, що здатні забезпечувати свою господарську діяльність у напрямі досягнення цілей

(функціональний);

- сукупність взаємопов'язаних процесів (процесний);
- сукупність прихованих можливостей додаткового зростання (стратегічний);
- сукупність та взаємозв'язок елементів потенціалу, ідентифікація пріоритетних елементів з метою обґрунтованості розподілу ресурсів між ними (структурний);
- максимальна адаптація до умов конкретної ситуації (адаптаційний);
- створення унікальної цінності для отримання постійних доходів (ціннісний);
- спроможність підприємства забезпечити довгострокове функціонування на основі досягнення стратегічних цілей за наявних ресурсів (цільовий);
- джерело конкурентних переваг, які визначають оптимальний розвиток підприємства в майбутньому за наявності відповідних ресурсів (конкурентний);
- орієнтація формування потенційних можливостей на споживача (маркетинговий);
- орієнтація на постійне оновлення виробництва продукції із меншою ресурсоємністю (відтворювальний);
- орієнтація на активізацію інноваційної діяльності (інноваційний);
- встановлення нормативів для найважливіших елементів потенціалу (нормативний);
- орієнтація на посилення взаємозв'язків, об'єднання та посилення взаємодії між окремими елементами потенціалу (інтеграційний);
- пов'язаний із розглядом потенціалу в діалектичному розвитку (динамічний);
- полягає у регламентації функцій, прав, обов'язків, нормативів якості, витрат, пов'язаних із реалізацією елементів потенціалу (адміністративний);
- полягає у підвищенні ефективності сукупного потенціалу за рахунок підвищення ефективності його кадрової складової (кадровий);
- ототожнення потенціалу з масштабами діяльності виробничого підприємства (виробничий);
- орієнтація на досягнення максимально можливого результату (доходний);
- сукупна виробнича сила праці всіх працездатних членів

суспільства (трудовий);

- здатність підприємства реалізовувати свої резерви (резервний або підхід можливостей);
- підприємство розглядається як система взаємопов'язаних потенціалів (системний);
- сукупність елементів, кожен з яких виконує відповідні функції (структурно-функціональний);
- здатність підприємства досягати поставлені перед ним цілі, використовуючи наявні сукупні ресурси (ресурсно-стратегічний);
- комплексний підхід на основі поєднання декількох підходів (інтегральний).

Характеристика наведених підходів подана у табл. 1. При цьому зазначені підходи нами розділено на одиничні (передбачають урахування у складі визначення економічного потенціалу підприємства більш вузького аспекту) та комплексні (ураховують декілька аспектів).

Таблиця 1

Узагальнення наукових підходів до трактування сутності економічного потенціалу підприємства

Підходи	Науковці, що виокремлюють підхід	Наукова концепція трактування економічного потенціалу згідно з підходом
ОДИНИЧНІ		
Ресурсний	Я. Барибіна, О. Бартова, Б. Бачевський, В. Горбоконь, О. Григораш, Ю. Еригін, Т. Улицька, Ф. Керженцев, О. Жидяк, У. Петриняк, І. Лісовенкова, І. Плікус, Т. Рзаєва, В. Світлична, І. Бутенко, О. Шапурова, Н. Шура та ін.	Сукупність наявних та використовуваних підприємством ресурсів. Чим більше у підприємства наявних ресурсів, тим вищий рівень його потенційних можливостей для ефективного функціонування
Результативний	Я. Барибіна, О. Бартова, Б. Бачевський, В. Горбоконь, О. Григораш, Ю. Еригін, Т. Улицька, Ф. Керженцев, І. Лісовенкова, І. Плікус, Т. Рзаєва, А. Романов, Г. Серебрєнніков, В. Безугла, О. Кірілліна, М. Чарикова, Н. Шура та ін.	Результативність діяльності підприємства на основі орієнтації на отримання бажаних результатів

продовження табл. 1

Функціональний	Я. Барибіна, О. Григораш, О. Жидяк, У. Петриняк, Т. Рзаєва та ін.	Сукупність управлінських функцій, що здатні забезпечувати свою господарську діяльність у напряму досягнення цілей
Процесний	О. Григораш, О. Чаленко, Н. Шура та ін.	Сукупність взаємопов'язаних процесів, яка, у свою чергу, також виступає процесом
Стратегічний	Я. Барибіна, О. Григораш, І. Плікус, Т. Рзаєва, Н. Шура та ін.	Сукупність прихованих можливостей довгострокового зростання
Структурний	О. Григораш, Т. Рзаєва та ін.	Сукупність та взаємозв'язок елементів потенціалу, ідентифікація пріоритетних елементів з метою обґрунтованості розподілу ресурсів між ними
Адаптаційний	О. Григораш, Т. Рзаєва та ін.	Максимальна адаптація до умов конкретної ситуації
Ціннісний	О. Григораш та ін.	Створення унікальної цінності для отримання постійних доходів
Цільовий	І. Плікус, Т. Рзаєва, А. Романов, Г. Серєбрєнніков, В. Безугла, О. Кірілліна, М. Чарикова, Н. Шура та ін.	Спроможність підприємства забезпечити довгострокове функціонування на основі досягнення стратегічних цілей за наявних ресурсів
Конкурентний	І. Плікус, Т. Рзаєва та ін.	Джерело конкурентних переваг, які визначають оптимальний розвиток підприємства в майбутньому за наявності відповідних ресурсів
Маркетинговий	Т. Рзаєва та ін.	Формування усіх елементів потенціалу спирається на аналіз та прогнозування ринкових потреб, конкурентоспроможності, конкурентної переваги тощо. Наближений за змістом до конкурентного
Відтворювальний	Т. Рзаєва, Н. Шура та ін.	Орієнтація на постійне оновлення виробництва продукції із меншою ресурсоемністю та вищою якістю порівняно з аналогічною продукцією на ринку

продовження табл. 1

Інноваційний	Т. Рзаєва, Н. Шура та ін.	Орієнтація на активізацію інноваційної діяльності, засобами якої повинні бути фактори виробництва та інвестиції
Нормативний	Т. Рзаєва та ін.	Встановлення нормативів для найважливіших елементів потенціалу: якості та ресурсоемності продукції, завантаженості технічних об'єктів, параметрів ринку тощо; ефективності використання ресурсного потенціалу; щодо розробки й ухвалення управлінських рішень
Інтергаційний	Т. Рзаєва, Н. Шура та ін.	Орієнтація на посилення взаємозв'язків, об'єднання та посилення взаємодії між окремими елементами потенціалу
Динамічний	Я. Барибіна, Т. Рзаєва та ін.	Пов'язаний із розглядом потенціалу в діалектичному розвитку, у встановленні причинно-наслідкових зв'язків та співвідпорядкованості на основі проведення ретроспективного аналізу поведінки аналогічних систем на деякому тимчасовому відрізьку
Адміністративний	Т. Рзаєва та ін.	Полягає у регламентації функцій, прав, обов'язків, нормативів якості, витрат, пов'язаних із реалізацією елементів потенціалу, у нормативних актах за допомогою методів примушування
Кадровий	Т. Рзаєва та ін.	Полягає у підвищенні ефективності сукупного потенціалу за рахунок підвищення ефективності його кадрової складової
Виробничий	Я. Барибіна, І. Лісовенкова, В. Світлична, І. Бутенко, О. Шапурова, Н. Шура та ін.	Ототожнення потенціалу з масштабами діяльності виробничого підприємства та характеризується його виробничою потужністю

продовження табл. 1

Доходний	О. Шапурова та ін.	Відносини на підприємстві з приводу досягнення максимально можливого результату
Трудовий	П. Фомин, М. Старовойтов, О. Шапурова та ін.	Сукупна сила праці всіх працездатних членів суспільства
Резервний (підхід можливостей)	В. Горбоконь, Ф. Керженцев, А. Романов, Г. Серебрянніков, В. Безугла, О. Кіріліна, М. Чарикова, Т. Шешукова, Е. Колесень, Н. Шура та ін.	Здатність підприємства реалізовувати свої резерви
Системний	Я. Барібіна та ін.	Підприємство розглядається як система взаємопов'язаних потенціалів
КОМПЛЕКСНІ		
Структурно-функціональний	І. Плікус, Т. Рзаєва та ін.	Сукупність елементів, кожен з яких виконує відповідні функції
Ресурсно-цільовий (ресурсно-стратегічний)	Д. Касьянова, Д. Солоха, В. Морева, О. Бєлякова, О. Балакай та ін.	Здатність підприємства досягати поставлені перед ним цілі, використовуючи наявні сукупні ресурси
Інтегральний (системний)	О. Григораш, О. Жигунова, Т. Рзаєва, А. Романов, Г. Серебрянніков, В. Безугла, О. Кіріліна, М. Чарикова, Н. Шура та ін.	Комплексний підхід на основі поєднання декількох підходів, наближений за змістом до ресурсно-виробничо-стратегічного

Проаналізувавши наявні підходи та визначення науковців, доходимо висновку, що економічна сутність категорії «економічний потенціал підприємства» проявляється через умови його функціонування, на які накладають відбитки наявні ресурси та виробничі потужності, стратегічні можливості розвитку та зростання ефективності господарювання підприємства, цільові установки, організаційно-управлінські особливості функціонування підприємства як системи тощо.

У процесі проведеного теоретичного аналізу також визначено, що поняття «потенціал» науковці досить часто ототожнюють із поняттям «можливості», які дозволяють підприємству функціонувати більш успішно та ефективно, досягаючи своїх стратегічних цілей. При цьому увага дослідників звертається на те, що підприємство для нарощення економічного потенціалу має самостійно обирати із всієї сукупності можливостей найбільш оптимальні: від одних можливостей можна відмовитися на користь інших, більш перспективних заради досягнення успіху. Тобто ефективність

господарювання досягається шляхом зваженого раціонального вибору, який і призводить до зростання економічного потенціалу підприємства.

Загалом можна відмітити, що у більшості підходів до визначення економічного потенціалу підприємства він розглядається як джерела, здатності, можливості, засоби, ресурси та резерви тощо.

У зв'язку із вищенаведеним вважаємо, що економічний потенціал підприємства – це сукупність наявних у підприємства джерел, здатностей, можливостей, засобів, ресурсів та резервів для забезпечення зростання ефективності діяльності підприємства та досягнення поставлених стратегічних цілей, що реалізуються в умовах чітко сформованої організаційно-функціональної системи управління підприємством.

Звертаючись до класифікації економічного потенціалу підприємства та не вдаючись до спроби її удосконалення, найбільш узагальнену класифікацію видів економічного потенціалу пропонуємо розглядати, як показано у табл. 2.

Таблиця 2

Класифікація видів економічного потенціалу підприємства*

Класифікаційна ознака	Види економічного потенціалу підприємства
Функціональний аспект	Виробничий; фінансовий; трудовий; управлінський; інноваційний; маркетинговий; інформаційний тощо
Змістовний аспект	- об'єктивний потенціал; - суб'єктивний потенціал
Ступінь реалізації	- реалізований (фактично досягнутий); - нереалізований (втрати, резерви тощо)
Часовий аспект	- поточний (фактично досягнутий); - перспективний (що має бути досягнутий)
Фази виробництва	- економічний потенціал виробництва; - економічний потенціал розподілу; - економічний потенціал обміну; - економічний потенціал споживання.
Галузева належність	- економічний потенціал підприємства промисловості; - економічний потенціал аграрного підприємства; - економічний потенціал будівельного підприємства; - економічний потенціал транспортного підприємства і т.д.
Можливість пізнання	- пізнаний на даний момент часу; - такий, що не піддається пізнанню у даний момент часу
Момент оцінки	- потенціал на початок періоду; - потенціал на кінець періоду; - середній потенціал за період

продовження табл. 2

Організаційно-правова форма ведення бізнесу	<ul style="list-style-type: none"> - економічний потенціал підприємств корпоративного типу (акціонерних товариств); - економічний потенціал господарських товариств; - економічний потенціал об'єднань підприємств (фінансово-промислових груп, холдингів тощо)
Базовий стан системи	<ul style="list-style-type: none"> - економічний потенціал при проектуванні системи; - економічний потенціал при формуванні системи; - економічний потенціал при функціонуванні системи
Межі системи	<ul style="list-style-type: none"> - економічний потенціал на вході у систему; - економічний потенціал на виході з системи
Ступінь втягнення у господарський оборот	<ul style="list-style-type: none"> - активна частина економічного потенціалу; - пасивна частина економічного потенціалу
Сфера формування	<ul style="list-style-type: none"> - внутрішній; - зовнішній (ринковий)
Ціль використання потенціалу	<ul style="list-style-type: none"> - потенціал прибутковості; - потенціал економічного зростання; - потенціал конкурентоспроможності; - потенціал інтенсифікації; - потенціал соціально-економічного розвитку; - майновий потенціал; - відтворювальний потенціал тощо
Економічний склад елементів потенціалу	<ul style="list-style-type: none"> - потенціал основних засобів; - потенціал оборотних коштів
Напрямок зовнішньо-економічної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> - експортний; - імпорتنний

**Узагальнено автором на основі [1–4 та ін.]*

Якщо розглядати структуру складових елементів економічного потенціалу підприємства, то можна відмітити, що аналогічно формуванню підходів до його сутності, структуризація елементів також характеризується різноманітністю поглядів та підходів дослідників. І це все при тому, що сама по собі структура економічного потенціалу конкретного підприємства – це відносно сталий механізм поєднання, взаємозв'язку та організації його окремих складових, що ідентифікує його побудову, принципи формування, функціонування та розвитку.

Теоретичне дослідження також показало, що якісно-кількісний склад елементів економічного потенціалу може дещо відрізнятись залежно від умов формування потенціалу на конкретному підприємстві (залежно від форм власності та господарювання, галузі, стану ринкової кон'юнктури, місцезнаходження тощо).

У контексті дослідження цікавим вбачаємо результати

дослідження Н. Шури [4], які наочно інтерпретують співвідношення складових потенціалу підприємства в загальному розумінні та економічного потенціалу підприємства як такого (рисунок).

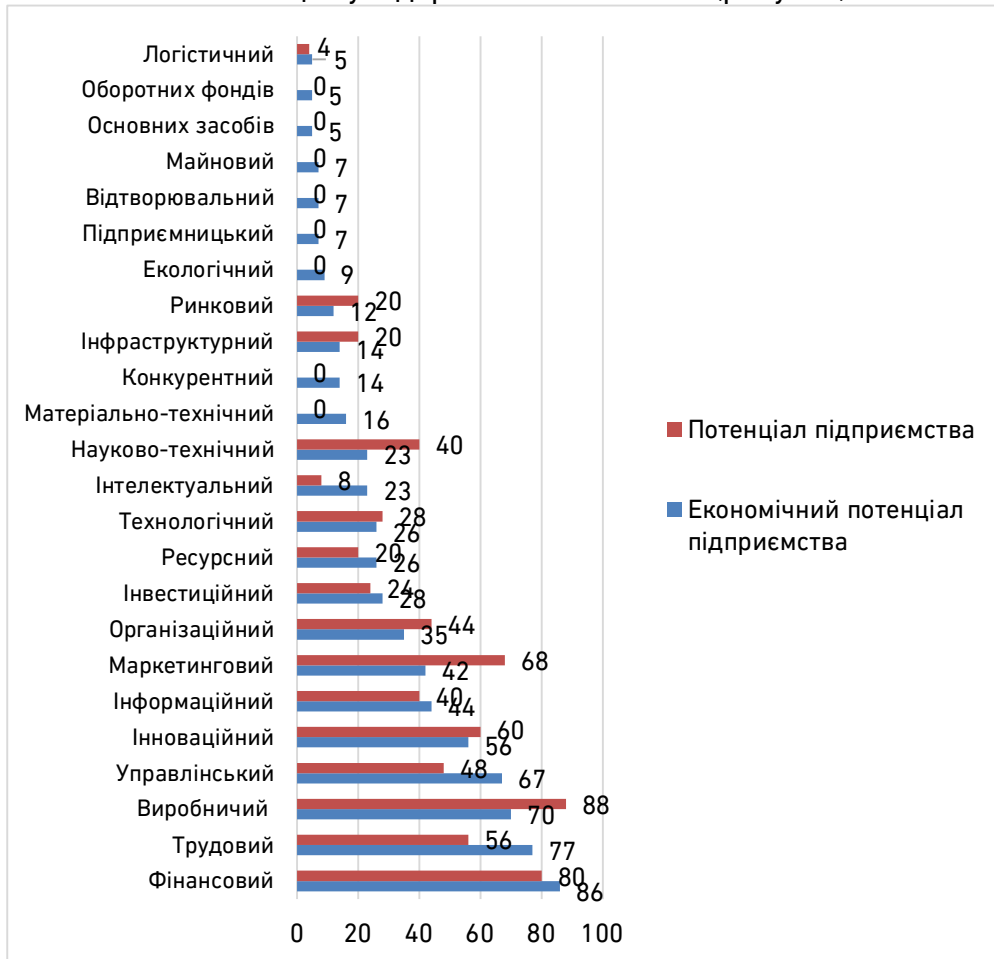

Рисунок. Співвідношення часток складових елементів потенціалу та економічного потенціалу підприємства, яким віддають перевагу досліджені науковці, % (Н. Шура [5, С. 22])

Наведені дані переконливо свідчать, що у складі потенціалу підприємства та економічного потенціалу підприємства переважають практично одні і ті ж складові. При цьому найбільш значимими для формування економічного потенціалу підприємства вважаємо наступні його складові елементи: виробничий, фінансовий, трудовий, управлінський, інноваційний, маркетинговий, організаційний, інвестиційний, ресурсний, технологічний, інтелектуальний, науково-технічний та ін.

Висновки. Таким чином, за своєю природою економічний

потенціал підприємства визначає можливості та масштаби використання задіяних ресурсів та наявних резервів економічного зростання, що виступає індикатором ефективності його функціонування. Перспективою подальших досліджень є визначення авторської позиції до формування структури економічного потенціалу підприємства з урахуванням значимості тих чи інших елементів, що входять до його складу.

1. Бачевський Б. Є., Заблодська І. В., Решетняк О. О. Потенціал і розвиток підприємства : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 400 с.
2. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 352 с.
3. Потенціал і розвиток бізнесу : навч. посіб. / за ред. О. М. Полінкевич, Л. В. Шостак. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 592 с.
4. Федонін О. С., Рєпіна І. М., Олексюк О. І. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2004. 316 с.
5. Шура Н. О. Побудова ієрархії потенціалів для економічного потенціалу підприємств корпоративного типу. *Вчені записки Київського національного економічного університету імені В. Гетьмана*. 2021. № 4(25). С. 17–29.

REFERENCES:

1. Bachevskyi B. Ye., Zablodska I. V., Reshetniak O. O. Potentials i rozvytok pidpriumstva : navch. posib. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 2009. 400 s.
2. Krasnokutska N. S. Potentsial pidpriumstva: formuvannia ta otsinka : navch. posib. Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury, 2005. 352 s.
3. Potentsial i rozvytok biznesu : navch. posib. / za red. O. M. Polinkevych, L. V. Shostak. Lutsk : Vezha-Druk, 2019. 592 s.
4. Fedonin O. S., Riepina I. M., Oleksiuk O. I. Potentsial pidpriumstva: formuvannia ta otsinka : navch. posib. Kyiv : KNEU, 2004. 316 s.
5. Shura N. O. Pobudova iierarkhii potentsialiv dlia ekonomichnoho potentsialu pidpriumstv korporatyvnoho typu. *Vcheni zapysky Kyivskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu imeni V. Hetmana*. 2021. № 4(25). S. 17–29.

Shcherbakova A. S. [1: ORCID ID: 0000-0003-0972-821X],

Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor,

Lohvinov D. S. [1: ORCID ID: 0009-0004-9223-3246],

Master

¹National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

JUSTIFICATION OF APPROACHES TO THE FORMATION OF THE ESSENCE AND COMPONENT ELEMENTS OF THE ECONOMIC POTENTIAL OF THE ENTERPRISE

The article examines the approaches to determining the essence and content of the category «economic potential of the enterprise», proposed by various researchers. On this basis, individual (resource, effective, functional,

process, strategic, structural, adaptive, valuable, target, competitive, marketing, reproductive, innovative, regulatory, integration, dynamic, administrative, personnel, production, income, labor, reserve, system) and complex (structural-functional, resource-target, integral) approaches to its essence. It is proved that the economic essence of the category «economic potential of the enterprise» is manifested through the conditions of its functioning, which are influenced by the available resources and production capacities, strategic opportunities for the development and growth of the efficiency of the enterprise's management, target settings, organizational and management features of the functioning of the enterprise as a system, etc. The definition of the economic potential of the enterprise is substantiated, under which it is proposed to understand the set of sources, abilities, opportunities, means, resources and reserves available to the enterprise to ensure the growth of the efficiency of the enterprise and the achievement of the set strategic goals, which are implemented in the conditions of a clearly formed organizational and functional management system of the enterprise. The classification of types of economic potential of the enterprise is generalized. An idea has been formed about the structure of the constituent elements that make up the economic potential of the enterprise. It was determined that the most typical components are: production, financial, labor, managerial, innovative, marketing, organizational, investment, resource, technological, intellectual, scientific and technical, etc.

Keywords: potential; economic potential; types of economic potential; approaches; classification of economic potential.

Отримано: 15 вересня 2023 року
Прорецензовано: 20 вересня 2023 року
Прийнято до друку: 29 вересня 2023 року